

УДК 344.66/67 (477)

Сегенюк Анастасія Валеріївна,

аспірантка кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

СПАДКУВАННЯ ЗА ПРАВОМ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ТА СПАДКОВА ТРАНСМІСІЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Постановка проблеми. Інститут спадкового права в усіх правових системах, як стародавніх, так і сучасних, є одним з найважливіших. Його значимість обумовлюється також тим, що об'єктом спадкування переважно є право власності. Що залишається після смерті власника, кому має перейти це майно, в якому порядку та обсязі-всі ці проблеми спадкового права з найдавніших часів і до сьогодні залишаються в центрі уваги суспільства та держави, законодавців та дослідників, кожної людини, оскільки в тій чи іншій мірі торкається її інтересів.

Відомості про спадкування за правом представлення та спадкову трансмісію були відомі ще з часів римського права, проте і досі ці питання залишаються одними із проблематичних, як в теорії цивільного права, так і у практичному застосуванні [4, с. 261].

У сучасному світі мільйони громадян є суб'єктами спадкових відносин, що виникають незалежно від їхньої країни постійного місця проживання, зокрема, і в Україні.

Важливість дослідження правових питань спадкування обумовлена зростаючим значенням права приватної власності громадян і порядку її спадкування в умовах ринкової економіки, необхідністю розробки правового механізму, який належним чином міг би захистити права і інтереси громадян. Значення спадкування полягає також в тому, що кожному члену суспільства гарантується те, що доля належного йому майна буде визначена ним особисто: воно, або перейде до його найближчих осіб, або, стане надбанням всього суспільства за його волею. Також, можливість визначення долі майна і передачі його у спадщину є однією з найважливіших гарантій стабільності відносин приватної власності.

Мета роботи полягає в комплексному вивченні як теоретичних, так і практичних організаційно-

правових питань спадкування за правом представлення та спадкової трансмісії.

Також, ця стаття має як теоретичне, так і практичне значення. Теоретичним її значенням є те, що вивчення та порівняльний аналіз питання спадкування за правом представлення та спадкової трансмісії спрямовано на подальшу розробку та удосконалення вчення сучасного спадкового права України. Практичне ж значення полягає у тому, що її теоретичні висновки можуть бути використані при подальшому вдосконаленні спадкового права, як частини нового цивільного законодавства України.

Основними завданнями цього дослідження є: проаналізувати підстави виникнення спадкування за правом представлення та підстави виникнення спадкової трансмісії, визначити суб'єктний склад кожного з цих видів спадкування та окреслити перспективи їхнього розвитку.

Стан дослідження проблеми. Проблеми спадкування за законом досліджували багато вчених-юристів, таких як: М. Барщевський, В. Васильченко, О. Дзера, Ю. Заїка, С. Пасічник, Є. Рябоконт, В. Синайський, Є. Фурса та ін. Але і до сьогоднішнього дня ця тема є об'єктом інтересу та вивчення багатьох вчених.

Викладення основного матеріалу. Суть спадкування за правом представлення полягає у тому, що онуки (правнуки), прабаба, прадід, двоюрідні брати та сестри, племінники спадкодавця, спадкують ту частку, яка б належала їх відповідному родичу, якби той був живий. Тобто, маються на увазі батько чи мати, дід чи баба, брат чи сестра, дядько чи тітка спадкодавця, які б мали успадковувати, але померли ще до моменту відкриття спадщини [2, с. 781]. Вони виступають спадкоємцями ніби представляючи родича, який був більше близьким спадкодавцю, але який на момент відкриття спадщини помер.

Також, певна особливість спадкування за правом представлення полягає у тому, що деякі родичі спадкодавця не входять до складу жодної з черг спадкування за законом, проте повністю вони не усуваються від спадкування та набувають право на спадкування за деяких умов [4, с. 262].

Основні засади спадкування за правом представлення виглядають наступним чином:

- онуки (правнуки) спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка б належала за законом їхнім матері, батьку (бабі, діду), якщо вони були б живими на момент відкриття спадщини;
- прабаба, прадід спадкують ту частку спадщини, яка б за законом належала їхнім дітям (тобто, бабі, діду спадкодавця), якби на момент відкриття спадщини вони були б живими;
- племінники спадкодавця успадковують ту частку спадщини, яка б за законом мала належати їхнім батьку, матері (тобто, брату чи сестрі спадкодавця), якщо на момент відкриття спадщини вони були б живими;
- двоюрідні брати та сестри спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка б за законом належала їхнім батьку, матері (дядьку та тітці спадкодавця), якби вони були живими на момент відкриття спадщини [2, с. 781].

У разі спадкування по прямій низхідній лінії право представлення діє без обмеження ступеня споріднення. Це означає, що онуки (правнуки), які успадковують за правом представлення закликаються до спадкування разом зі спадкоємцями першої черги. Під час розділу спадкового майна вони ніби як представляють своїх батька та (або) матір, які померли раніше. При цьому вони виступають як безпосередні спадкоємці спадкодавця, а не як спадкоємці тих осіб, яких вони «представляють». Тобто, онуки (правнуки) відповідають за борги спадкодавця, але не відповідають за борги своїх батьків, які померли ще до моменту відкриття спадщини (за їх борги вони будуть відповідати, якщо будуть виступати як спадкоємці останніх) [2, с. 782].

Якщо проаналізувати та порівняти норми Цивільного кодексу України, де визначені черги спадкоємців за законом, з тими нормами, де встановлюються норми щодо спадкування за правом представлення, то можна побачити, що черги спадкоємців за законом не протиставляються спадкоємцям за правом представлення, а законодавець лише доповнює права спадкоємців за законом тим, що вони можуть бути закликані до спадкування раніше своєї черги, тобто за правом представлення. І при цьому зазначенні спадкоємці (онуки, правнуки, праправнуки) залишаються спадкоємцями за законом [8, с. 334].

Також, слід сказати, що однією з умов, за якої настає спадкування за правом представлення є те, що спадкодавець не залишив заповіту, де б визначалась частка спадкового майна [5, с. 49].

Спадкування за правом представлення може здійснюватися як одним спадкоємцем, так і кількома особами. У разі, якщо спадкування здійснюється одним спадкоємцем, то тоді він спадкує усю частку того спадкоємця, якого він представляє. Якщо ж спадкування здійснюється кількома особами, то тоді їхня частка визначається шляхом поетапного аналізу переходу права на спадкування [3, с. 375].

Якщо декілька осіб одночасно спадкують за правом представлення, то тоді між ними порівну ділиться частка їх померлого родича [5, с. 49]. Проте, розмір часток може бути змінений спадкоємцями за їх усною чи письмовою згодою. Якщо очікується народження дитини, яка була зачата ще за життя спадкодавця, то інші його спадкоємці не мають права провести поділ спадщини до моменту народження дитини.

Що стосується спадкової трансмісії, то цим поняттям називається явище, коли спадкоємець за заповітом або за законом помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти, то тоді право на прийняття належної йому частки спадщини переходить до його спадкоємців [1]. Ця зазначена частка спадщини переходить до його спадкоємців за законом, а якщо він встиг скласти заповіт, то до його спадкоємців за заповітом. Спадкова трансмісія не стосується тієї частини спадщини, на яку претендують інші спадкоємці, тому що спадкоємці померлого успадковують лише ту частку, яка б перейшла до нього [2, с. 795].

Спадкоємець, який помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти, називається трансмітентом, а його спадкоємці, до яких перейшло право спадкування, що належало б йому, іменуються трансмісарами [6, с. 287].

Отже, можна виділити такі критерії, які включає в собі спадкова трансмісія:

- 1) смерть закликаного спадкоємця після відкриття спадщини, тобто мають місце два спадкування – після спадкодавця та після спадкоємця;
- 2) неприйняття спадкоємцем спадщини у зв'язку з його смертю;
- 3) право спадкоємця на прийняття належної померлому частки спадщини – при цьому спадкувати можуть усі спадкоємці померлого, а не тільки певна визначена категорія;
- 4) ці правила діють як при спадкуванні за законом, так і при спадкуванні за заповітом.

Право на прийняття спадщини спадкоємцями, які приймають спадщину у порядку спадкової

трансмисії, здійснюється на загальних підставах на протязі того строку, який залишився після смерті їх спадкодавця, що прийняв спадщину, але не встиг її отримати у зв'язку зі смертю. Але якщо строк, який залишився для подання заяви про прийняття спадщини, менший ніж три місяці, то він продовжується до трьох місяців. Порядок оформлення спадщини в разі спадкової трансмісії звичайний: спадкоємці померлого спадкодавця подають заяву про прийняття спадщини до нотаріуса за місцем відкриття спадщини після спадкодавця, який помер першим.

Зважаючи на вищевикладене, спадкування за правом представлення слід відмежовувати від спадкової трансмісії. Існує декілька критеріїв, які допомагають побачити різницю між цими поняттями.

По-перше, спадкування за правом представлення здійснюється лише при спадкуванні за законом, при спадкуванні за заповітом воно не застосовується. Спадкова трансмісія, у свою чергу, має місце при спадкуванні як за законом, так і за заповітом. Про це говорить та обставина, що законодавець розташував норми, які регулюють спадкування за правом представлення у главі, яка присвячена спадкуванню за законом, тоді як у ст. 1276 ЦК прямо говориться, що спадкова трансмісія може застосовуватись як при спадкуванні за законом, та і за заповітом [1, ст. 1276].

По-друге, у разі спадкування за правом представлення спадкову частку померлого спадкоємця передають чітко визначеному колу осіб – внукам, племінникам, діду чи бабі спадкодавця, а при спадкуванні у порядку спадкової трансмісії право на прийняття частки, яку мав би отримати померлий, переходить до його спадкоємців, як за законом, так і за заповітом [5, с. 50].

По-третє, треба мати на увазі часовий критерій, тобто право спадкування за правом представлення застосовується лише тоді, коли спадкоємець помирає до моменту відкриття спадщини. А спадкова трансмісія настає у тих випадках, коли закликаний до спадщини спадкоємець помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти [7, с. 116].

Висновки. Дослідження питання спадкування за правом представлення та спадкової трансмісії дозволяє зробити висновок, що дані види спадкування є дуже значущими питаннями у сфері спадкового права, проте і вони потребують законодавчих удосконалень. На сьогодні у нотаріальній практиці виникла проблема у законодавчому роз'ясненні понять спадкування за правом представлення та спадкової трансмісії, адже не лише пересічні громадяни, а й самі нотаріуси мало інформовані щодо особливостей спадкування за спадковою трансмісією та спадковим представленням, зважаючи на те, що ці питання врегульовані тільки ЦК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (з наступними змінами та доповненнями) за №№ 40-44 // Відомості Верховної Ради України – 2003 – Ст. 356.
2. Харитонов С.О. Цивільне право України / С.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О.В. Старцев. – [Вид. 3-тє, переробл. і допов.]. – К. : Істина, 2011. – 808 с.
3. Стефанчук Р.О. Цивільне право України: навч. посібник / Р.О. Стефанчук. – К. : Прецедент, 2005. – 424 с.
4. Желіховська Ю.В. Поняття та юридична природа «спадкового представлення» / Ю.В. Желіховская // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2013. – Т.26 (65). – № 2-1. – Ч.1. – С.261-265.
5. Гончарова А. Розмежування понять «спадкова трансмісія» та «спадкове представлення» / А. Гончарова // Підприємництво, господарство і право. – 11/2009. – № 11. – С. 48-50.
6. Кухарев О.Є. Спадкове право України: навч. посібник / О.Є. Кухарев. – К. : Алерта, 2013. – 328 с.
7. Печений О. П. До питання про спадкування за правом представлення / О.П. Печений // Вісник академії правових наук України. – 2012. – №1. – С. 108-117.
8. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців) / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х. : ФО-П Колісник А.А., 2009. – 544 с.

Сегенюк Анастасія Валеріївна

СПАДКУВАННЯ ЗА ПРАВОМ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ТА СПАДКОВА ТРАНСМІСІЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглядаються питання всебічного дослідження, визначення та характеристики відносин спадкування за правом представлення та спадкової трансмісії за законодавством України. Висвітлюються підстави закликання до спадкування за правом представлення, а також до спадкування за спадковою трансмісією. Розглядаються засади та критерії спадкування, як за правом представлення, так і за спадковою трансмісією. Також, досліджуються особливості кожного з цих видів спадкування, та розглядається питання відмінності спадкування за правом представлення від спадкової трансмісії.

Ключові слова: спадкове право, спадкування за законом, спадкування за заповітом, спадкування за правом представлення, спадкова трансмісія, порядок оформлення спадщини.

Сегенюк Анастасия Валериевна

НАСЛЕДОВАНИЕ ПО ПРАВУ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ И НАСЛЕДСТВЕННАЯ ТРАНСМИССИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

В статье рассматриваются вопросы всестороннего исследования, определения и характеристики отношений наследования по праву представления и наследственной трансмиссии, по законодательству Украины. Освещаются основания призвания к наследованию по праву представления, а также к наследованию по наследственной трансмиссии. Рассматриваются принципы и критерии наследования, как по праву представления, так и по наследственной трансмиссии. Также, исследуются особенности каждого из этих видов наследования, и рассматривается вопрос отличия наследования по праву представления от наследственной трансмиссии.

Ключевые слова: наследственное право, наследование по закону, наследование по завещанию, наследование по праву представления, наследственная трансмиссия, порядок оформления наследства.

Segenyuk Anastasia Valerievna

SUCCESSION BY RIGHT OF REPRESENTATION AND HEREDITARY TRANSMISSION: A COMPARATIVE ANALYSIS

In the article the questions of comprehensive research, determination and description of relations of inheritance are examined as of right of presentation and inherited transmission, on the legislation of Ukraine. Light up the grounds of calling to the inheritance as of right of presentation, and also to the inheritance on the inherited transmission. Principles and criteria of inheritance are examined, both as of right of presentation and on the inherited transmission. Also, features are probed each of these types of inheritance, and the question of difference of inheritance is examined as of right of presentation from the inherited transmission.

Key words: inherited right, inheritance by law, inheritance on a testament, inheritance as of right of presentation, inherited transmission, order of registration of inheritance.